
РЕЧ БОЖЈА

— Свршетак —

Христос, као што видимо, није само у смислу Мар. 2, 2; 4, ⁸⁸ казао реч Божју већ је Он Сâм ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. Откривење речи није нешто одвојено од Његове личности и искупитељског дела. Откривење, библиски речено, значи: „Логос поста човек од меса и крви“ (Јов. 1, ¹⁴). Појам σάρξ.

(месо) изражава реалност откривења. То је тема Јовановог Еванђеља. Тамо се не ради, као што се то често мисли, о некој специјалној теологији Логоса о некој теолошко-филозофској спекулацији о Логосу. Појам Логоса се уопште не понавља после четрнаестог стиха, мада пролог чини органски саставни део Еванђеља. Сав остали део говори о Исусу. Али то не значи промену теме. Напротив. — Овај Исус је ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. — То је оно што Јован жели да посведочи својим Еванђељем. У Логосу је Јован нашао израз за оно што он има свету да каже о Христу. Или — као што то вели Бултман — „Еванђелист је (у Логосу) нашао израз за оно што Исус претставља за хришћанску цркву: Он је Божје откривење, Божја реч“¹ „Еванђеље је управо излагање теме: Исус је Реч“.² „Христос је пуноћа онога што Бог има људима да објави“.³ У Њему је „целокупно Божје откривење обухваћено и завршено“.⁴ Христос, у Својој личности, Свом делу, Својој судбини, отеловљава реч Божју. Реч, дакле, суштатствено и првенствено није појам, теоретски садржај, поглед на свет већ — Исус Христос. Зато и јесте Његово право име ὁ λόγος τοῦ θεοῦ (Апк. 19, 13). Чути и примити реч значи веровати у Исуса у Његову личност. Зато и слуге речи,

¹ Rudolf Bultmann ib. S. 290.

² R. Bultmann, ib. S. 290. Сам појам Логос није Јован измислио. Он је био у тадањем паганском религиозном и филозофском свету познат и много употребљиван. Посматрано чисто религиозно-хисториски Јован са својим прологом не претставља неку новост (R. Bultmann, ib. S. 274 сл. и 290: Ernst Gaugler, ib. S. 63). Али то не значи, као што то тврди критичка протестантска теологија, да је Јованово учење о Логосу грчко-паганског порекла, те да је Јован унео у Библију елементе паганске митологије. Јован, као и библиски писци уопште, употребљава језик свога времена. И Ап. Павле употребљава изразе који се сусрећу у паганској религиозној мистици онога времена. (Види моју дисертацију: Heiligkeit und Heiligung bei Paulus S. 64 f.; R. Bultmann, Urchristentum und Religionsgeschichte, Theol. Rundschau, Februar 1932. S. 4; Lietzmann, Handbuch Zum N. T. an die Römer 67 ff; A. Dietrich, Mithrasliturgie 157 ff.) Али изрази су само љуска, форма. Библиски писци пуне узете изразе сасвим другим садржајем, тако да се љуска под новим садржајем директно распрсква. Изрази добијају у библиском опсерву савршено нов смисао.

³ Wolf, Evangelische Predigtlehre, Gang Trillhaas, 1935. Chr. Kaiser-Verlag-München S. 34.

⁴ H. Schreiner, Die Verkündigung des Wortes Gottes, Homiletik, Verlag Schwerns, Bohn 1936, S. 34.

нису једноставно репетитори онога што су чули, већ „очевидци“ једне стварности, сведоци једног догађаја. Они сведоче о оном што су својим очима видели (Лук. 1, 2; Дела 6, 2-4) Логос је $\mu\omicron\upsilon\tau\eta\rho\iota\omicron\nu\varsigma$, које је ђонима било сакривено, и сада је светима објављено (Кол. 1, 25-27). Та новооткривена тајна је, као што то вели Апостол — Исус Христос ($\delta\varsigma\ \epsilon\sigma\tau\iota\nu\ \chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$). Зато је баш Он предмет проповеди. Апостол не проповеда једно учење о Логосу, већ Исуса Христа Сина Божјега као откривену реч Божју (II Кор. 1, 19). Реч Божја није више неизвесност, није хипотеза, није нешто што би се само путем појмова дало извести или пак довести у сумњу. „Јер Син Божји, Христос Исус, кога ми вама проповедамо, ја, Силван и Тимотеј, не беше „да“ и „не“, него у Њему би „да“ (II Кор. 1, 19; Апк. 3 14).

У Новом Завету не постоји ништа, што би као такво, независно од Христове личности, било предмет проповеди и носило ранг речи Божје. Проповеда се баш догађај Његове личности као реч Божја (II Кор. 5, 17). То је, истовремено, један битан елеменат целокупне новозаветне проповеди. $\kappa\alpha\iota\nu\eta\ \delta\iota\alpha\theta\eta\kappa\eta$ (Мат. 26, 28; Лук. 22, 28) није једна правна формула, један више формално-идејни однос између Бога и човека. Нови Завет створен је у крви Христовој. Ту долази до изражаја библиски реализам за разлику од сваког стварног номинализма, па и оног који карактерише мишљење Новог Века: целокупна мисао модерног човека своди се на идеје, логичне форме и уопште садржаје теоретско-апстрактне природе. Истина је за Њега формална величина, један више геометриски однос, апстракција. Идеје, појмови, речи, имена, за њега су само формалне ознаке, без неке супстанцијалне подлоге. У Новом Завету сусреће нас један други начин гледања ствари. Новозаветна стварност не исцрпљује се у појмовима и идејама. Нови Завет није створен кроз учење, кроз низ идеја о мудрости, о правди, о светлости, о искупљењу ит.д., које је бајаги Христос донео. Не, о том се не ради. Сам Христос у својој личности, у Свом искупитељском делу, јесте $\sigma\omicron\phi\iota\alpha$, $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omicron\sigma\upsilon\nu\eta$, $\acute{\alpha}\gamma\iota\alpha\sigma\mu\omicron\varsigma$ $\kappa\alpha\iota$ $\acute{\alpha}\rho\lambda\omicron\upsilon\tau\eta\rho\omega\varsigma$ (I Кор. 1, 30). Христос није једноставно донео идеју о миру, модерно речено развио теорију мира, већ је Он Сам $\epsilon\iota\rho\eta\nu\eta$ (Еф. 2, 14). То све баца праву светлост и на новозаветно учење о речи Божјој. Идентификација речи Божје

са личношћу Христовом, није, наиме, један стран, или, у најмању руку, необичан елеменат у општем библиском склопу. Као што Христос није само објавио крај закона, већ је Он Сâм τέλος νόμου (Рим. 10, 4) тако и у односу на Реч, Он није само објавио Реч, већ је Он Сâм ὁ λόγος τοῦ θεοῦ.

Овај факат долази до изражаја и на један посредан начин. У Апокалипси су ὁ λόγος τοῦ θεοῦ и ἡ μαρτυρία Ἰησοῦ Χριστοῦ (1, 2, 9) идентични. Христос, чије је име ὁ λόγος τοῦ θεοῦ дошао је у свет εἰς μαρτυρίαν (Јов. 1, 7). Он сведочи али је исто времено и Сâм у својој личности ὁ μάρτυς (Лук 1, 5; 3, 14). μαρτυρία претставља смисао Његова доласка. Она у себи синтезира целокупно Његово дело. Сведочанство Христово је сâм Његов живот, и дело. Апостоли се позивају на сведочанство Христово као на један објективан факат. Они указују на τὸν λόγον τοῦ θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰησοῦ χριστοῦ као на догађај који њима претходи. Ради тога су они позвани у службу (Апк. 1, 1). Њихово сведочанство пак, т. ј. њихова проповед и страдање за реч, само је један од форми, у којој се реализирају ὁ λόγος τοῦ θεοῦ καὶ ἡ μαρτυρία Ἰησοῦ. Идентичност речи Божје са Христом долази, као што видимо, и овде очигледно до изражаја.

Христова реч има сотериолошки значај, само зато што је она Његова реч, зато што је сâм Христос присутан у својој речи. Где је Христова реч ту је Христос. Вера постаје само ἐξ ἀκοῆς (Рим 10, 17) зато реч Христова има судбоносан карактер по слушаоца. Христос синтезира смисао свог доласка у објављивању речи Божје (Јов. 5, 20; 5, 24). Христу је Отац предао сву власт на земљи, да суди и осуђује и да даје живот вечни. То пак животно дело Христос извршава кроз своју реч: „Заиста, заиста, кажем вам: Ко слуша моју реч и верује ономе, који ме је послао, има живот вечни, и и не долази на суд, него је прешао из смрти у живот“ (Јов. 5, 24). Отуда Христос и реч бивају у истим случајевима наизменично употребљивани. На једном месту каже се за Христове речи, да су живот (Јов. 6, 68), на другом пак Он је Сâм живот (Јов. 14, 6). Његова је реч истина а исто тако и Он је истина (Јов. 14, 6). Као што се у Њему остаје (Јов. 6, 56), тако исто остаје се у Његовој речи (Јов. 8, 31; 15, 7). На једном месту говори се о примању Христа (Јов. 1, 13), а на другом о примању Његових речи (Јов. 12, 48; 17 8). Као

што се у Њега верује, тако исто верује се Његовим речима (Јов. 5, ²⁴; 5, ⁴⁷). Као што Његова реч суди и осуђује (Јов. 12, ⁴⁸), тако исто и Њему је дато то право од Оца (Јов. 5, ³²), Христос и реч нису никада дати одвојено. „Све тајне Богочовека Христа, у суштини својој, свде се на тајну Његове Богочовечанске личности“¹. „Његово учење није ништа друго, до Његова чудесна личност преведена у речи“². Реч, као што видимо, има онај сотериолошки значај, не на основу њеног логичког садржаја, не по својој идејној узвишености, него само као реч Сина Божјега. Та се реч не може имати сама за себе, онако као што се то може имати схватање неког теоретичара, тако да би се при том од Христове личности могло апстраховати. Реч нас не уводи у једну идејну већ егзистенцијалну стварност. Она нам не разоткрива један комплекс религиозних идеја, већ нас доводи у личан однос са Христом. Отуда плод речи није понирање у нека мистериозна сазнања, као у гностицизму, већ вера да је овај Исус—Христос.

Идентификовање речи Божје са Христовом личношћу, односно са искупитељским догађајем; није само карактеристично за списе Ев. Јована. Оно је битно по целокупну апостолску проповед. Апостоли су позвани у службу речи. То је њихова незаменљива дужност (Дела 6, ²⁻³; Рим 1, ¹; Гал. 1, ¹⁰). Шта је пак садржај речи Божје? Шта све они имају да кажу свету под именом речи Божје? Шта је управо предмет њихове проповеди? — На ова питања дају Дела апостолска, као и посланице, један недвосмислен одговор. Дела 1, ²¹ означавају као садржину те речи: — сведочење о васкрсењу Христову. — Служба речи је дакле „сведочење и проповед о Исусу“ (Дело 1, ²). Реч Божја је идентична са апостолском мисионарском проповећу (Дела 4, ²⁹; 13, ⁵; 46; 15, ³⁶; 17, ¹¹; 13). Примити реч значи поверовати да је Исус—Христос.

* Иста ствар сусреће нас код Ап. Павла. Апостол је изабран за проповед Еванђеља (Рим. 1, ¹). Еванђеље међутим није, као што би се то можда могло помислити, оно што је Апостол чуо од Исуса. Апостол уопште не познаје Христа каτὰ σάρκα. Позивање на речи хисториског Исуса је у целој

¹ Проф. Јустин, Догматика православне цркве, књига друга стр. 609.

² Проф. Јустин иб. стр. 610.

његовој проповеди штуро и уопште незнатно¹. Предмет апостолске проповоди нису неке религиозне идеје, није ни оно што је Апостол чуо од Христа. Већ сáм Христос у Његовом искупитељском делу. „Па и ја кад дођох к вама, браћо, не дођох с високом речју или мудрошћу, да вам проповедам сведочанство Божје. Јер сам одлучио био да међу вама знам само Исуса Христа и то распетог“ (I Кор. II, 2³; Гол. 3, 1). Реч Божја коју су примили Коринћани (I Кор. 14, 8⁶; I Сол. 1, 6; 2, 18; II Сол. 3, 1) и у којој су Галаћани поучавани (Гал. 6, 6) била је проповед о Христу (Фил. 1, 14; II Кор. 2, 17; 4, 2). „Реч наша к вама није (у исто време) и „да“ и „не“. Јер син Божји Христос Исус, кога ми вама проповедамо, ја. Силван и Тимотеј, не беше „да“ и „не“ него у њему би „да“, Реч, којој је Апостол *διάκονος κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ* (Кол. 1, 25), није нешто у смислу модерног морално-религиозног поучавања, већ конкретно реч о Христу. *τὸ μυστήριον ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνιων καὶ τῶν γενεῶν... ὃς ἐστὶν χριστὸς* (Кол. 1, 26-27). Реч Божја је идентична са Еванђељем (Дела 15, 7; Кол. 1 5). На то упућују и извесне филолошке ознаке. Апостол проповеда реч Божју. Отуда је његова проповед као целина *ὁ λόγος τοῦ θεοῦ* (I Кор. 14, 36; II Кор. 2, 17). Предмет пак те проповеди је Христос. Зато се она зове *ὁ λόγος τοῦ χριστοῦ* (Кор. 3, 16; Јевр. 6, 1), *ὁ λόγος τοῦ κυρίου* (I Сол. 1, 8; I Пет. 1, 25). *Τοῦ χριστοῦ* и *τοῦ κυρίου* не означава реч коју је Христос изговорио. Овде је Христос објект проповеди. То се види из једног читавог низа даљих ознака речи Божје. Она се зове *ὁ λόγος τοῦ σταυροῦ* (I Кор. 1 18), *ὁ λόγος τῆς σωτηρίας* (Дела 13, 26), *ὁ λόγος τῆς βασιλείας* (Мат 13, 19), *τῆς χάριτος* (Дела 14, 3), *τῆς ἀληθείας* (II Кор. 6, 7), *τῆς καταλλαγῆς* (II Кор. 5, 19).

Поред ових, више формалних ознака и сама садржина апостола проповеди, јасно указује у том правцу. Читава његова проповед групише се око неколико момената искупитељског дела. „А када дође време, посла Бог Сина свога, који се родио од жене, био под законом“ (Гал. 4, 4). Он је умро „за грехе наше“ и ускрсао „за оправдање наше“ (Рим. 4, 25). Кроз Њега је дошло „оправдање“, „искупљење“ и „по-

¹ R. Bultmann, Die Bedeutung des geschichtlichen Jesu für die Theologie des Paulus, Glauben und Verstehen S. 190.

мирење“ с Богом. (Рим. 3, ₂₄ и 5, ₁). Тај хисториски односно-сотириолошки факат, предмет је апостолске проповеди. Зато апостол није традитор, идеолог, пропагатор, већ мисионар, сведок откривене речи Божје у животу и делу Исуса Христа. Проповед речи Божје је проповед оног што се догодило у Христу и кроз Христа. Апостоли су „сведоци“ „очевидци“. Ова два појма су конститутивна за ранг апостола. (Лука 1, ₂)¹ Апостоли проповедају реч Божју т.ј. извештавају, сведоче о оном што су „чули“ „видели“ и „опипали“ (Дела 6, ₂; 1, ₂₁; I Јов. 1, ₃). „Реч Божја“ је, као што примећује Kittel, „постала неоспориви термин за (ону) једну реч Божју, коју је Он говорио и говори у догађају Христовом и у проповеди о истом“.²

Овим је дефинитивно онемогућен један неспоразум, који стоји у вези са идеалистичком интерпретацијом ново-заветног логоса. Реч Божја не своди се искључиво на реч коју је Христос изговорио. Реч Исусова уопште не постоји као једна изолована, засебна величина, којој би, као таквој, искључиво припадао ранг речи Божје. Позивање на реч Исусову ограничава се, као што смо то већ једном поменили, свега на два-три случаја. И то такође не у смислу хисториске интерпретације модерног протестантизма. Речи Исусове важе за апостоле као речи васкрслог Господа. Реч пак Христова, као нешто независно од његове личности, не постоји. И реч Христова, наравно, улази у појам речи Божје. Али, само као саставни део, т.ј. као саставни део целокупног икупитељског дела. Деоба између речи и дела у Христу не постоји. Његова реч је дело и Његово дело је реч. „Дело је тема за реч, а реч је објашњење дела. Обадвоје пак дати су увек као једно неразделиво јединство“.³ То и јест карактеристично за реч Божју да се она не саопштава само као један λαλεῖν. Христови знаци и чуда спадају такође у појам откривења. Реч Божја је, дакле, не само оно што се чује него још нешто, што се и види. „Идите и кажите Јовану што чујете и видите“ (Мат. 11, ₄). Ми смо у стању да створимо први закључак о смислу и садржини речи.

¹ Види Глубоковски *ib.* стр. 74.

² G. Kittel, *ib.* 114, 20.

³ G. Kittel, 131, 40.

Божје у Новом Завету. У њеној основи не лежи један појам идеја, апстрактан садржај, који би се помоћу других појмова дао исцрпсти. Реч Божја није само једна формална истина, већ истовремено једна стварност. Она је идентична са личношћу Исуса Христа, односно са Његовим делом искупљења. Зато је појам речи разумљив у опсегу целокупног комплекса мисли о новозаветној христологији и сотериологији. Само тамо где је христолошка и сотериолошка мисао исправно схваћена могуће је и појам речи у свим њеним релацијама тачно одредити.

СВЕТО ПИСМО КАО РЕЧ БОЖЈА

Реч Божја јавља се у још два облика: 1) Библија разуме и сама себе као реч Божју; 2) Усмена апостолска проповед о Христу која је стављена у дужност Цркви важи такође као реч Божја.

Ми морамо стално имати у виду оно што смо до сада дознали о речи Божјој. Реч Божја, видели смо, идентична је само сама са собом, т.ј. са Христом и Његовим искупитељским делом. Реч Божја је сам догађај откривења о коме писмо сведочи и који бива проповедан. Зато ми морамо да испитамо унутарње односе између Писма и проповеди с једне стране и речи Божје као самог догађаја откривења с друге стране. Тек тада ће бити завршен круг мисли око овог централног библиског појма.

Старозаветни канон, као целина, тако и свака поједина књига, разуме себе као реч Божју. На то јасно указују уобичајени наслови: „Реч Господња, која дође Михеју“ (Мих. 1, 1; Софр. 1, 1; Мал. 1, 1; Ис. 1, 10). За Исаију и Јеремију Твога је идентична са речју Божјом. (Ис. 1, 10; 2, 3; Јер. 9, 19). Пророчки говор пророка Јеремије је реч Божја (Јер. 1, 11). То исто је и књига коју треба да напише Варух (Јер. 36, 2), као и књига Поновљених Закона (Јер. 1, 1) Dabar је њено право име. Зато речи закона важе за сва времена. Када је старозаветни канон коодифициран, признат је као реч Божја у ексклузивном смислу. Он је за разлику од свих других речи и списа, Богом откривена реч. Зато се и издваја и уздиже на степен канона старозаветне Цркве.

Нови Завет је ово само санкционисао. Стари Завет признат је у целини као реч Божја (II Тим. 3, 16; I Пет.

1, 19–21). „Реч“ и „Писмо“ су синоними. Они се узајамно примењују за ознаку Старог Завета. Његове речи, односно стихови, цитирају се као речи Божје. (Мат. 1, 22. Дела 4, 25; Јевр. 1, 5; Мар. 12, 26; Лк. 1, 70; Јак. 2, 11).

Новозаветни канон и сâм рефлектира на исти ауторитет. Појам „реч Божја“ бива примењен, како на комплекс новозаветних догађаја, тако исто и на апостолску усмену и писмену проповед о истом. Проповед о Христу сада је реч Божја у ексклузивном смислу (Дела 4, 29; 4, 31; 11, 19; 14, 25; 15, 36). За Хришћане у Верији, каже се, да су примили реч, па тек онда су проверавали у старозаветном канону, да ли се реч слаже са пророчким исчекивањима (Дела 17, 11). Реч дакле, сада означава првенствено проповед о Христу. Реч је *terminus tehnicus* за ознаку апостолске мисионарске проповеди. Назив „реч Божја“ бива једнако и без ограничења примењен на апостолску проповед као и проповед самога Христа. Усмена и писмена проповед Ап. Павла је реч Божја „Зато ми и захваљујемо Богу без престанка, што сте ви реч Божју, коју сте чули од нас, примили не као реч човечију, него као што је заиста, као реч Божју“ (I Сол. 2, 13; 1, 6; 2 Сол. 3, 1). Бог је кроз апостолску проповед објавио τὸν λόγον αὐτοῦ (Тит. 1, 9) Библија, као што видимо, сматра саму себе за реч Божју.

Сада настаје за нас важно теолошко питање, како све то има да се разуме. Ми смо у првом делу нашега рада добили један други појам речи Божје, који, на први поглед, искључује идентификацију Библије или ма чега са њом. Реч је идентична само сâма са собом. ὁ λόγος τοῦ θεοῦ првенствено и битно није књига, није једна апстракција или комплекс идеја није уопште нека емпиричка датост. Реч је Сâм Исус Христос у својој личности и делу. Она је преегзистентни Логос, који је у Исусу постао σὰρξ (месо). Реч је дакле Сâм Бог у свом конкретном откривењу *hic et nunc*. То је један строго контингентан појав. Реч Божја дословно значи, да је Сâм Бог присутан на одређеном месту и у једном одређеном времену и да говори Своју реч. То је за њу конститутиван моменат. Реч је догађај. Она се чује само када Бог говори. Зато сада настаје питање у ком смислу може Библија, која је, и на први поглед, нешто сасвим друго, да важи као реч Божја? Библија није пала с неба. Она носи на себи, отисак људске

руке и печат људског духа. Ми Библију можемо имати, читати, анализирати са разних тачака гледишта и са различним интересовањем. Ми је можемо студирати као неки религиозни докуменат и да при том апстрахујемо од откривења, т.ј. да се при том ништа не догађа, у смислу догађаја кога смо малочас поменули као битан за реч Божју. Овде уистини постоји један проблем, који се мора расветлити.

Протестантски ортодоксни правац заступао је вербалну инспирацију Библије. Библија је до последњег слова и интерпункције искључиво дело Св. Духа. Св. Дух је њен прави писац. Људи су само слепа техничка оруђа. Консеквентно томе Библија је са речју Божјом *in actu* т.ј. са откривењем директно идентична. Свака реч и реченица има апсолутну вредност независно од контекста „Сунце се креће око земље и зец је преживар“.¹ Овде се у форми библицизма јавља стари монофизитизам у свој његовој осуновраћености.

Као реакција на ову заблуду јавља се у западној теологији један други екстрем, који иде сасвим у другом правцу. Либералистички скептицизам одбацио је горње схватање у целости. Он унапред искључује могућност чуда у историји и тим потпуно апстрахује од појма откривења у библиском смислу. Чудо је, што би рекао Шлајермахер, само „религиозно име за извештај догађаја“. У том духу просуђивани су и библиски догађаји. „Узме ли се на пр. један текст из историје страдања Христова, бива одмах приказан као мит. Или ако се хоће на Ускрс у цркви да проповеда о васкрсењу, проповед се завршава са оним: фантазија прве цркве. Спомене ли се случајно историја о старцу Симеону, закључак се већ зна: легенда“.² Библији се приступало са истим интересовањем као и сваком другом религиозном документу. Либерализам се искључиво интересовао за постанак текста, литерарне и културне односе тог текста са религиозном околином, за биографију и побожност библиских писаца и т.д. Отприлике у том правцу кретала се библиска критика од Рајмаријуса па до последњих дана.

Макар колико да ова два правца стоје у супротности један према другоме, ипак су подједнако удаљени од истине.

¹ Н. Schreiner, *ib.* 92.

² Н. Schreiner, *ib.* 97.

У њима долазе до изражаја старе христолошке заблуде. Библиски вербализам спотиче се на човечанској, док либералистички скептицизам на божанској природи Христовој.

За нас се, међутим, питање поставља друкчије. Ми ћемо и овде применити методу коју смо у почетку истакли као једино могућу и исправну у теологији. Ми ћемо се наине трудити, да Библију и у овом погледу, разумемо онако како то она саму себе разуме. Библија пак, као што смо то видели, „импонује себи“ као сведоџба и докуменат Божјега откривења. Зато то и за нас мора бити полазна тачка. Ми се већ у тој основној и првој претпоставци, делимо од критичког либерализма. Либерализам је уочио грешку вербализма и јасно увидео хисториску и човечанску црту библиских докумената. Али он је приступио Библији без икаквих претпоставки; он је наине применио на Библију методе и принципе, који нису били узети из самог текста. Он није водио рачуна о интенцији Библије, о оном што Библија мисли сама о себи. Он се на тај начин ставио изнад Библије и престао да буде теологија у правом смислу речи. Либералистичка теологија претворила се у један огранак религиозне филозофије и историје религија.

Библија се, међутим, диаментрално разликује од свих осталих религиозних докумената. Она претставља категорију за себе. Библија је један одређен и квалификован одговор на питање о начину и месту Божјега откривења. Основна је претпоставка библиског и црквеног веровања, да само овде у овом ограниченом простору Библије и Цркве, може бити речи о откривењу Божјем. „Овако говори Господ“ — је прави смисао и садржај Библије. Ово су и Стари и Нови Завет схватили у једном ексклузивном смислу. На то указује и чињеница, да је Црква канон одвојила од свега онога што се истовремено и после појавило у њеном крилу. Библија је постала каноном цркве, не по извесним својим литерарним и идејним преимућствима, већ као црквени докуменат, као легитимна и ауторизована проповед о Христу. Христос стоји у центру Библије. Она је дакле сведоџба о откривеној речи Божјој. Библију су написали они, који су били у једном специјалном односу према тој Речи, библиски речено: они који су ту Реч „чули“ „видели“ и „опипали“. Апостоли не говоре о себи, о својим назорима, погледима,

такође не о својој побожности у смислу либералистичког схватања. Једном библиском писцу не даје ранг апостола његов религиозни геније или макаква друга литерарна и идејна преимућства. Библиски писци су оно што су, само благодарећи њиховом специјалном односу према догађају откривења. Они су очевидци и писци Божјег откривења. А то опет не у смислу хисториских бележака и биографских података, већ у једном специјалном квалификованом значењу. Њихово дело почива наине на специјалној инспирацији Св. Духа. Црква је од почетка означавала места Св. Писма као „речи Св. Духа“.¹ Инспиратор је Св. Дух.² На другом месту означава се Логос као инспиратор.³ Зато се Библија назива „Божје писмо“⁴ „инспирисано писмо“⁵ „реч Божја“.⁶ У Библији нас сусреће реч више њих. Али је за све њих битно, да пуштају своју властиту реч и мисао да изумру, а да се чује реч која стоји изнад њих и којој су они само слуге. „Вас је“ — као што пише Климент Коринћанима — „Павле, истински озарен од Духа, поучио“.⁷ „Људи не могу са својом природном снагом са њиховим људским разумом пронићи у тако високе Божје тајне“.⁸ „Исти Дух је поучавао Мојсија и Еванђелисте“.⁹ Овај факат даје Библији канонски ранг и издваја је из све профане и религиозне литературе, као докуменат *sui generis*.

Овим је свака дискусија са протестантским либерализмом унапред искључена. Али и протестантски догматистички вербализам претставља једну не мању заблуду. Он је утолико опаснији уколико себе теолошки озбиљније схвата. Библија је, као што смо видели, аутентична сведоцба о до-

¹ Bibliothek der Kirchenväter, Eine Auswahl patristischer Werke in deutscher Übersetzung, herausgegeben von Prof. Dr. J. Zellinger, Prof. Dr. J. Martin, Apostol. Vā. 33; Iren. I, 218; 222; Tertull. I, 143; 145; Cyr I, 261—263; 268; 321; Athan. I, 190, 192; Athan. II, 552, Chrysost. VII, 82 и тд.

² Just. 12, 37; 82. Apol. I, 96, 104—108; Cyr. II 7, 18, Athan. I, 447; Chrysost I, 29; Gregor Nyss. 166.

³ Just. 74; Athan II. 597.

⁴ Cyr. I, 327, Joh. v. Damaskus 231.

⁵ Athan. I, 282; Cyril. v. Jerusalem, 79; Gregor Nyss. 10.

⁶ Apol. II, 90.

⁷ Apostol Vā 57.

⁸ Just. 253.

⁹ Origenes, II, 59; cp. Cyril v. Jerusalem 287; Augustinus VIII, 53.

гађају откривења. Али баш ту се налази критична тачка, на којој се ми одвајамо од протестантског вербализма. Библија је докуменат о откривењу, она је сведоџба о догађају оваплоћења Речи Божје у Исусу Христу, али не и сами тај догађај. Библија је реч Божја, али само утолико уколико она понавља, сведочи о речи Божјој. Реч Божја је жива реч живог Господа (Јевр. 4, 12). Она је само једна и зове се — Исус Христос. „У основи својој тајна Спаситељевих речи је у — Речи, у Богу Речи, у Богу Логосу“ (Јов. 5, 24, 7, 37).¹ Реч Божја је директно идентична само сама са собом. Библија, пак, је са речју Божјом индиректно идентична; уколико сведочи о Речи, уколико стоји у њеној служби. Реч и сведоџба су по својој природи две сасвим инкоменсурабилне појаве. Реч је потпуно изван и изнад домена каузалног света, једна кроз трансцендентна, библиски речено, једна есхатолошка стварност, док је сведоџба о истој једна емпиричка датост, изложена посматрању и критици. Библија је са оном, њој својственом оштрином и ревношћу, подвукла разлику између речи Божје и сведоџбе о истој. Ова чињеница долази баш на примеру Крститеља и Апостола до изражаја. „Овај дође за сведочанство, да сведочи за светлост, да сви верују кроз њега. Не беше он светлост, него само да сведочи за светлост“ (Јов. 1, 7). „И Логос поста човек од меса и крви и станова међу нама“ (Јов. 1, 14). „Јован сведочи за Њега“ (Јов. 1, 15; 3, 27) Јован није Логос. Логос је био пре њега. Јован је само изабран и изаслан на службу Логосу. Апостоли и пророци су само слуге речи избрани за сведочанство (I Кор. 9, 16). Сведочити, значи указивати на нешто изван и изнад себе, упућивати на некога другог. Писмо се разликује од речи као што се разликује извештај о неком догађају од самог догађаја. Писмо је откривење али „у облику сведоџбе.“² Откривење је проузроковало Писмо; оно му временски и стварно претходи. Реч Божја, као *ἀποκάλυψις*, је виши, док је Писмо један њему подређени принцип. Писмо је дакле реч Божја, али не као сам акт откривења, већ реч Божја у форми аутентичног, ауторизованог документа о догађају оваплоћења Логоса у — Исусу Христу.

¹ Проф. Јустин, *ib.* 610.

² Karl Barth, *ib.* 115.

Ми смо до сада изнели један битан моменат, који јасно указује на заблуду протестанског вербалистичког учења. Али овим још увек није исцрпљен појам Писма као речи Божје. Грешка поменутог учења не састоји у том, да је Библија схваћена као реч Божја. Напротив, то је, насупрот скептицизму, баш оно што је позитивно на њему. Библија је заиста реч Божја. Она је за нас данас у Цркви апсолутни и последњи ауторитет¹. Али ипак ортодоксни протестанти нису успели да уђу у суштину ствари. Узрок лежи у том што су изгубили библиско-православно учење о Цркви. У том лежи њихова трагедија. Смисао Библије као речи Божје, разумљив је тек у оквиру новозаветног учења о Еклезији.

Ми живимо у добу између првог и другог доласка Христовог. То је доба владавине *ecclesiae militans*. Бултман врло успешно објашњава суштину Цркве помоћу старозаветног појма-*qāhāl*. *Qāhāl* је ритуелна заједница (*Kultgemeinde*) у којој Бог, у одређено време и на одређеном месту, бива прослављен. Овде Бог дела са људима. Они ту ништа не предузимају, већ само извршују Његов налог и у том су сигурни Његове милости. Култ нема карактер неке народне свечаности или довођења у екстазу. „Он је утолико један чисто есхатолошки факат, уколико овде делање човеково (његово свакодневно збрињавање и пословање) не долази у обзир (*sein Ende hat*) и *Sām* Бог дела“ (Пос. 47, ⁹³, ^{96—99})² Израил долази у *qāhāl* као од Бога призвани и изабрани народ. Припадници те заједнице налазе се у исчекивању последњих догађаја а у њима и свога савршенства. Ова заједница не постоји на јединству крви. Она је Израил *κατὰ πνεύμα*, онај „остатак“ који се у критичном моменту вратио своме Богу (Ис. 10, ₂₁)³. Сада је пак Црква прави Израил. Она је као што вели Проф. Гауглер — „утолико прави *q'hal Jahweh*, уколико она, као и старозаветна заједница (*Gemeinde*) и надаље остаје једна таква заједница, која оче-

¹ Ричл је оценио Библију као важан хисториски докуменат, који нас обавештава о правом стању и веровању прве цркве. Она дакле нема онај актуелни карактер, већ има више хисториску вредност.

² R. Bultmann, *Kirche und Lehre im Neuen Testament, Glauben und Verstehen* S. 162 f.

³ Ernst Gaugler, *Die Kirche in biblischer Sicht* 1937 S. 6.

кује долазак Месије и Царства¹. Али ипак у односу на старозаветни qāhāl Црква претставља нешто ново. „Ново је убеђење, да је qāhāl остварен и да се појавила заједница праведника“². Нова заједница очекује Месију, као један такав скуп (Schar) који већ стоји у новом еону, који је већ примио почетак дарова новог света: Св. Духа³. Црква је зато „почетак новог света“⁴. „Она није — као што примећује проф. Гауглер — „природно постала, нити је пак створена кроз један contrat social, већ је она самој себи једно чудо“⁵. Црква је тело Христово. Сам васкрсли Христос је њена глава а Св. Дух њен разум (Еф. 1, ²²; 4, ¹⁵). Верни су чланови (удови) тела Христова (I Кор. 6, ¹⁵) и дар Св. Духа (I Кор. 6, ¹⁹). Постати члан Цркве не значи једноставно припадати једном идеолошком покрету и исповедати једно идејно начело. Припадати Цркви значи ступити у егзистенцијални однос са васкрслим Христом и Св. Духом. То је битно за појам Цркве. Сви који су у Цркви, налазе се ἐν χριστῷ (I Кор. 1, ³⁰; Гал. 2, ^{4, 17} и т. д.) и ἐν πνεύματι (II Кор. 3, ¹⁷; Гал. 5, ²⁵; 5 ⁵). Ради се о једној новој егзистенцијалној стварности о једном новом животном домену⁶. У њему владају есхатолошке снаге. т. ј. Св. Дух које је обећан за последња времена. Верни бивају у ову нову ситуацију пренешени објективно. Зато се у Цркву ступа не помоћу идеолошког врбовања или поседовања неког мистериозног знања у смислу хришћанских гностика или модерних антрополофа и масона, већ помоћу акта крштења на почетку живота. „Крштење му (верном) говори, да ништа не зависи од његова знања и напрезања, да све још од раног детињства зависи од Божијега милосрђа“⁷. То исто важи и за даљи опстанак у Цркви. Он се одржава такође сакраментално, т. ј. помоћу за то установљених св. тајна. У Цркви долази до напредовања и узраста верних. Али то

¹ E. Gaugler, ib. 9—10.

² R. Bultmann, ib. 164.

³ E. Gaugler, ib. 10.

⁴ R. Bultmann, b. S. 164.

⁵ E. Gaugler ib. 11.

⁶ Детаљније о смислу израза ἐν χριστῷ и ἐν πνεύματι види: Deismann, Die Formel „in Christo Jesu“; Ernst Gaugler, Die Kirche in biblischer Sicht S. 11; мој рад Heiligkeit und Heiligung bei Paulus S. 34—60

⁷ Thurneysen ib. S. 84.

није у смислу теоретског идејног богаћења, већ опет егзи-стенцијално у Св. Духу. (II Кор. 3, ¹⁵). Црква почива на једној новој стварности. Христос је њена Глава. Он јој је обећао своје присуство до последњег дана (Мат. 28, ²⁰). Христос је присутан у проповеди Еванђеља и у светим тајнама. Верни долазе у Цркву да чују његову реч и пију Његову крв. И једно и друго не само идејно и симболички, већ реално сакраментално. То је смисао обећања које је Христос дао Цркви. Присуство Христа у Цркви, као њене главе, и Св. Духа, као њеног разума, чини биће Цркве. Црква је утолико Црква уколико јој је Христос глава и уколико стварно мисли Св. Духом. Ту не може бити никакве замене. Сваки покушај у том правцу претставља антихришћанство.

Баш у овом лежи трагедија римокатоличког папизма и протестантског библицизма. И у једном и у другом случају стварна владавина Христова у Цркви претворена је у једну формалну. Христос претставља само идејно, симболички главу Цркве. Однос Христа према Цркви сведен је на један момент прошлости. На место Христовог ауторитета, ступили су нови видљиви ауторитети: папа и Библија. Папска реч и папска воља идентификовани су са речју и вољом Божјом. Слушати папу значи слушати самога Христа. У папиној речи поседује се и реч Христова. Реч Божја овде није везана за лично присуство Св. Духа, већ се добива силом папског ауторитета. Протестантски библицистички вербализам направио је од Библије „папирнатог папу“.¹ На место Христа дошла је Библија. Она је директно идентична са речју Божјом. Читати Библију значи реално слушати реч Божју. Реч Божја стоји, такорећи, сваком „на расположењу“. Она је штампана, укоричена. И у једном и у другом случају је, као што видимо, Христос замењен другим ауторитетима. Садањи реални пнеуматички однос Цркве са Христом претворен је у један симболички, формални, хисториски.

Ми смо сада у стању да разумемо у ком случају Библија може бити реч Божја. Реч Божја је конкретно откривење Божје сада и овде. Она се не може припремити, имати и испитивати као неки логички садржај. Реч Божја се може само чути у моменту говорења, у оном есхатолошком *hic et*

¹ Thurneysen, *ib.* S. 38.

писп. Бог је прво субјект па онда објект речи. Реч Божја значи да Бог истински говори, да се нешто догађа. Реч Божја дакле претпоставља увек присуство Божије, односно Св. Духа. А Црква је баш та институција којој је Бог обећао своје присуство и у којој обитава Св. Дух. Реч Божја је зато могућа само у Цркви. Она није тамо дата као неки објекат, већ се у Цркви догађа, када Сам Христос говори Своју реч кроз проповед Еванђеља и Св. Тајне и када верни ту реч чују ἐν πνεύματι. Св. Писмо је сведоцба да је Бог у Христу открио своју реч, као и аутентично обећање, да ће Бог и надаље говорити Своју реч у Цркви.

Али Писмо није само сведоцба о откривеној речи у смислу неког хисториског документа. Библија стоји са откривењем у једном нераздвојном односу. Откривење је садржај Библије. Реч Божја се не даје непосредно у смислу схватања извесних религиозних сањалица. Реч Божја се даје кроз ауторизовану проповед Цркве о Христу, т. ј. кроз Писмо. Зато су изабрани апостоли и зато је установљена проповед у Цркви. „Како ће веровати у онога за кога нису чули? Како ће чути без проповедника“ (Рим. 10, 14). Откривење и Писмо стоје, као што видимо, у једној корелацији. Писмо, наиме, није само сведоцба о откривеној речи, т. ј. извештај о томе како се Бог некада открио, него је истовремено и форма (облик) у којој се и нама сада јавља реч Божја; или, још боље рећи, она је од Бога изабрано средство (медиум) кроз које нас Бог и сада ословљава. Библија је „од Бога изабрани и благословени мост Св. Духа, преко кога Божја искупитељска воља прави себи пут к људима“.¹ „Она је реч силе, са којом узвишени Цар влада у својој невидљивости.“² „Бог је дозволио да Његова реч постане месо. И ова је реч у сведоцби пророка и апостола постала Писмо“.³ Силом свога садржаја Библија је постала канон у Цркви, т. ј. норма њеног мишљења и делања. Она садржи реч Божју. Зато је њен ауторитет неоспоран. Али оно што смо казали о природи речи Божје и Цркве, као есхатолошких појава, унапред искључује сваку могућност поменутог вербалистичког неспоразума.

¹ H. Schreiner, *ib.* S. 99.

² Martin Kähler, *Dogmatische Zeitfragen* I, 1907, S. 195.

³ Thurneysen *ib.* 11.

У Библији је реч Божја сакривена онако као Христос у пеленама. „Зато нису у стању нити Црква нити пак папџ, да спрече, да Библија буде потцењивана, презирана и извр-гавана руглу. Она узима удео крста и страдања онога о-коме она сведочи“.⁴ Библија стварно наслеђује судбину Хри-ста *κτῶ ὀβρκο*. Као што је Његова личност изазивала са-блазан, негодовање и противљење, тако исто и Библија. Њено стварно порекло остаје обичним очима сакривено. И овде „месо и крв“ не могу ништа учинити. Библиска иса-гогика у стању је да испита хисториску страну Библије. Библија се у том случају подвргава научном испитивању као и сваки други религиозно-хисториски докуменат. Теологији је дужност, да ту страну најбрижљивије испита. „Егзегет Старог и Новог Завета мора радити научно-хисториски не само на изглед и површно (*spielerisch*) већ сасвим озбиљно, употребљавајући при том методе, које се свуда примењују, где се ради са научном строгошћу.“⁵ Али *character indelebilis* остаје поред свега тога тајна списа Старог и Новог Завета“ „Ми морамо знати, да, строго узевши, тек с оне стране онога, што смо ми чисто људским разумним моћима сазнали, може да нам се открије права тајна текста“.⁶ Тајна Писма, као речи Божје, открива се, исто као и тајна Христове лич-ности искључиво у Св. Духу (I Кор. 12, 3). Реч Писма по-стаје само кроз конкретну интервенцију Св. Духа сада и овде, оно што је — реч Божја. И најсавесније литерарно критичко испитивање овде не може помоћи. Одлучујуће наступа тек помоћу Св. Духа. Св. Дух актуализира ожив-љава сада и овде реч Писма. Зато је Библија везана за црквено тло. Она није неки хисториски монумент, већ црквени докуменат, кроз кога Св. Дух и сада говори реч Божју у Цркви. То је основна претпоставка Новог Завета. Биће Цркве, дакле, указује на једну нову димензију ван емпиричког света. Њено биће не сачињава једно ново мета-физичко учење већ једна нова стварност. Црква је, као што вели Булгаков, — „најстварнија стварност у нама са-мима“. Припадати Цркви, значи бити „учлањен у истинити

⁴ H. Schreiner, *ib.* S. 108.

⁵ A. Gilg, *Der Sinn, der Theologie* S. 13.

⁶ Thyrneysen *ib.* S. 63.

универзални живот тела Христова и погњурен у неиспитане дубине богочовечанског живота“.¹ Суштину Цркве не сачињава једна сума апстрактно-теоретског сазнања већ стварност Св. Духа. Кад Библија говори о Цркви, она говори о Св. Духу. Црква је нов савез између Бога и људи. Присуство Св. Духа је подлога тога савеза. Кроз Њега Христос врши у Цркви Своју власт. Дух обухвата и регулише целокупан живот Цркве. Хришћани иду ἐν πνεύματι (Гал. 5, 16). Они су ἡγαπῶμένη ἐν πνεύματι ἀγάπη (Рим. 15, 16). Дух је њихова животна снага (I Сол. 1, 5; I Кор. 2, 4). Он пуни њихов живот новим садржајима и ствара једно ново φρόνημα. Целокупан живот верних је његов плод (Гал. 5, 22). Зато се πνεῦμα зове Дух вере (I Кор. 4, 13), Дух мудрости (Еф. 1, 17), Дух љубави, слоге и пожртвовања (II Тим. 1 7). У Духу имају верни πίστις (I Кор. 13, 9) δικαιοσύνη (Рим. 2, 1) εἰρήνη (Рим. 2, 1) χαρά (Рим. 14, 17) ἀγάπη (Кол. 1, 8) ἀγιοσύνη (I К. 6, 11) περιτομή καρδίας (Рим. 2, 29) сведоцбу τῆς συνειδήσεως (Рим. 9, 1) ит.д. Извор сазнања није дакле књига, формуле, учење као у протестантизму и папизму, већ живи глас Св. Духа. У Православној Цркви ова чињеница долази до изражаја у њеном учењу о саборности „Само ова једна реч (саборност) садржи у себи“ — као [што вели Хомјаков — „читаво једно исповедање“.² „Црквеност као саборност је немогуће рационално појмити и одредити, оно се разоткрива с оне стране граница сваке људске рефлексije и сваког изолованог мишљења“.³ „А данас чим је православна саборност — православна? Оним чим је одувек била: светошћу Духа Светога, светих Апостола, светих Отаца, светих Васељенских и Помесних сабора“.⁴ Откривена истина није једна квантитативна већ једна квалитативна величина. Сазнати истину значи бити у егзистенцијалном односу са Христом и Св. Духом „Црквена истина је пре свега и битно живљење у истини, остајање у истини, кратко речено, једно конкретно-религиозно бивовање (Sein) а не једно једноставно апстрактно

¹ Bulgakow, Das Selbstbewußtsein der Kirche, Orient und Occident 1930 drittes Heft S. 7.

² Bulgakow ib. S. 4.

³ Bulgakow ib. S. 7.

⁴ Архимандрит Јустин, О православној саборности, Преглед, август 1938, стр. 9

теоретско сазнање“.¹ „Познај истину и истина ће вас ослободити“ (Јов. 8, ₃₂). Истина, односно реч Божја, и Св. Дух стоје, као што видимо, у једном нераздвојном односу. Они узајамно упућују једно на друго. Реч је носилац Духа, а Дух је снага речи и истовремено њена гносеолошка основа. И Јевреји су имали и имају писану реч. „Тако је, дакле закон свет а и заповест је света, праведна и добра“ (Рим. 7, ₁₂). Али поставши „слово закона“ она је сејала смрт (Рим. 7, ₁₀). Ово је опомена сваком директном библицизму. На овом су се факту спотакли Јевреји. Они су прекинули везу између Писма и живе речи Божје у Св. Духу и тако свели реч Божју, откривење Божје на мртво слово. „Јер до данашњег дана стоји исто покривало у читању Старога савеза, и не скида се, јер га само Христос уништава: него до данас стоји покривало на срцу њихову кад год се чита Мојсије“ (II Кор. 5, ₁₂₋₁₄). Преимућство новозаветне Цркве не састоји се у том да је она добила аутентичну реч Божју. То исто је и Стари Завет. Писану реч Божју је дакле поседовала и, са свом марљивошћу, испитивала и јеврејска заједница. Ревност у том погледу призната јој је и од стране Апостола (Рим. 10, ₂). Али оно што конституише новозаветну Цркву јеста нова есхатолошка стварност, т. ј. владавина Св. Духа. „А Господ је Дух: а где (је) Дух Господњи, (онде је) слобода. Ми пак сви откривеним лицем гледамо славу Господњу, и преображавамо се у исту слику из славе у славу, као што бива од Господњег Духа“ (II Кор. 5, ₁₇₋₁₈). „Зато ми одсад никога (више) не знамо, као што људи знају један другог“ „Ако је ко у Христу нова је ствар. Старо је прошло, гле, дошло је ново“ (II. Кор. 5, ₁₄₋₁₇). Читаво тежиште лежи, као што видимо, не на новим идејним садржајима, већ на новој егзистенцијалној стварности, на новим гносеолошким могућностима. Реч Божја даје снагу Св. Духа и обратно: само Св. Дух омогућава стварно слушање и сазнање речи. То је један логички парадокс али он је ипак битан по однос речи и Духа. „Ауторитет Писма бива на тај начин доказан, да сâм Св. Дух сведочи за реч. Сведочење пак Св. Духа познаје се само по том што нам омогућава, да сазнамо Библију као реч Божју. То претставља један (логички) круг,

¹ Bulgakow, ib. S. 6.

који одговара бићу Божјега откривења у историји“.¹ Св. Оци говоре о овом као нечем сасвим разумљивом. Атанасије каже: „Слово убија, али Дух оживљава“. Дух је смисао и садржај речи.² Атанасије указује на Дела Апостолска 8, 30. „Филип, који је хтео Евнуха да преведе од слова ка Духу, пита: „Разумеш ли ти што читаш?“³ За познавање Св. Писма потребно је чисто срце.⁴ „Дух отвара слова и открива њихов смисао.“⁵

Христос није дао Цркви писани закон нити једну логички заокругљену религиозну систему. Христос није ништа писао. Он је место свега тога обећао Цркви Св. Духа који ће је упутити свакој истини т. ј. који ће јој говорити реч Божју. Црква живи само од тог обећања т. ј. од речи коју Св. Дух истински у њој говори. „Дух свети, кога ће отац послати у име моје, он ће вас научити свему и напоменуће вам све што сам вам ја рекао“ (Јов. 14, 26; 16, 13). Апостоли су изабрани за проповед речи Божје. Ту се међутим не ради о једној врсти религиозне или идеолошке пропаганде. Мисија уопште није пропаганда. Она почива на сасвим другим начелима. Индивидуални, подвизи, тактика, план, довитљивост стоје овде на периферији, као секундарни моменти. Проповед речи Божје није уопште људска могућност — она је дар Св. Духа. „Не брините се унапред шта ћете говорити, него шта вам се да у онај час, то говорите. Јер, нећете ви говорити него Дух свети“ (Мар. 13, 11; Дела 1, 8; 2, 4; 6, 10). Тако је и Ап. Павле разумео своје Еванђеље. „Јер еванђеље наше не би к вама само у речи него и у сили и у Духу светоме“ (I Сол. 1, 5; I Кор. 2). Реч и Дух нису дакле две одвојене величине. Оне су увек дате заједно, т. ј. оне се међусобно условљавају „Нико ко Духом Божјим говори, неће рећи: „Проклет био Исус“, и нико не може рећи: „Господ је Исус“, осим Духом светим“ (I Кор. 12, 3). Јасније се није могао изразити гносеолошки однос између Писма и Св. Духа. Реч Божја се проповеда само силом Св. Духа (Рим. 15, 18). Она се такође и прима искључиво Његовом

¹ Paul Althaus, Grundriß der Dogmatik I, 1929 S. 31.

² Athan. I, 412.

³ Athan. ib. 414.

⁴ Athan. II, 675.

⁵ Epiphanius 41; Vizenz. v. Lerin 17, 63; 67.

помоћу. „А у сваком се појављује Дух за корист. Једноме се, наиме, даје Духом реч мудрости, другога реч знања истим Духом“ (Кор. 12, 7). „Још вам много имам казати, али сад не можете носити. А кад дође он, Дух истине, упутиће вас на сваку истину“ (Јов. 16, 12).

Библско - православно схватање речи Божје, стоји као што видимо у непомирљивој супротности са библицистичким вербализмом с једне стране и са рационализмом и религиозним сањалаштвом с друге стране. Библија није директно идентична са речју Божјом. Реч Божја је у списима Старога и Новога Завета постала Писмо, али се није претворила у Писмо. Она је у писму створила сведочанство о себи, оставши пак и надаље оно што је — жива реч живог Господа. Она се, као и све у цркви, отвара у личном додиру са Св. Духом. Реч Божја се зато не може дознати путем критичко-филолошке анализе, т. ј. у смислу утврђења њене хисториске аутентичности. То би био случај, ако би она била директно идентична са Библијом. Сама пак Библија упућује нас у једном другом правцу и указује на један други фактор. Писмо је сведоџба о догађају откривења у прошлости. Св. Дух међутим актуализира ту реч. Она кроз Његову интервенцију сада и овде, постаје жива реч Божја, као што је некада његовом помоћу била жива реч у устима пророка и апостола. Писмо постаје откривење кроз дејство Св. Духа hic et nunc. Зато је Библија оно што је само у Цркви. Она се и чита у Цркви са исчекивањем, да ће Св. Дух и нама сада говорити кроз њене речи. У том акту библска реч постаје директно идентична са речју Божјом. Али само у том акту. Библицистички вербализам и папизам су, као што видимо, грех противу Св. Духа.

Заблуда пак религиозних сањалица и либерала уочљива је на први поглед. И једни и други превиђају корелацију у којој се налазе Писмо и жива реч Божја. Религиозне сањалице успостављају један непосредни мистички однос са Богом. Они апстрахују од апостолско-црквене проповеди и своје веровање изграђују на субјективним доживљајима. Читав низ протестатских секата подлегао је овом процесу атомизирања. По библско-православном пак схватању, однос према Христу и Цркви претставља један затворен круг. Бити *ἐν χριστῷ* значи бити у Цркви. Вера у Христа укљу-

чује у себе и чланство Цркве. Они нису дати једно без другог. То су две релације једне исте стварности. Црква је тело Христово а Христос глава Цркве. Судбинска повезаност верних није могла бити јасније изражена (I Кор. 12, 12—27; 6, 15; II Кор. 6, 16; Кол. 1, 18, 24; 2, 19; Еф. 1, 22; 4, 4—6).¹ Стајати пак у Цркви значи искључиво апостолско предање држати за реч Божју. Црква је подигнута на темељу пророка и апостола (Еф. 2, 20—22). Она је дакле увек саборна и апостолска „Православна саборност значи: мислити, осећати живети са свима светима“.² Апостолска реч остаје незаменљиви темељ Цркве. Она је мерило црквене саборности, апостолности а тим и истинитости. „Ако би вам и ми или неко с неба проповедао еванђеље друкчије, него смо вам проповедали, проклет да буде“ (Гал. 1, 8—9). Зато Црква и не тражи нигде друго реч Божју него у Писму. Апостолску анатему навукла је на себе модерна религиозна филозофија и религиозне сањалице. Они су заборавили на однос који постоји између Писма и речи Божје. Религиозна филозофија почев од Шлајермахера, увек се завршавала психологијом или митологијом. Религиозни аргіогі, она, шлајермахеровски речено, „засебна провинција“ у структури људског духа, претставља отпад од Цркве. На истој линији налазе се религиозне сањалице. Они замењују реч Духа са гласом свога срца. Они су себе прогласили за извор откривења.³ Црква је међутим апостолска. То је она не само по свом хисториском пореклу, већ и по свом смислу и оријентацији. Речи апостолске су њен незаменљиви канон.

„Као што сунце има у себи снагу да светли, без обзира да ли је дан или ноћ и као што семенка има могућност да расте, без обзира да ли је посађена у земљу, тако исто стоји ствар са сведочанством Св. Писма“.⁴ Св. Писмо садржи објективну истину. Субјективна истина постаје помоћу Св. Духа. Ми зато нисмо у стању да откријемо реч Божју, ако нас она сама не ослови „Дух је такорећи гносеолошка кри-

¹ Види Feine, Die Theologie des Neuen Testaments S. 284.

² Архимандрит Јустин, О православној саборности, Претеча август 1938 стр. 6.

³ Види Siegfried Stein, die Kirche des lebendigen Wortes, Evangelische Theologie, Oktober 1935 S. 367.

⁴ Schreiner ib 104.

тична тачка у којој се (у овом случају) састају субјект и објект“.⁵ „Ономе који живи ван Цркве“ — вели Хомјаков — „непостижно је и Св. Писмо и предање и дела. А ономе који обитава унутра у Цркви и који се присајединио Духу Цркве, јединство њихово очигледно је по благодати која живи у њој.“⁶ Бог је открио своју реч у Исусу Христу. Али, та реч је и надаље остала сакривена онима који пропадају. Приступачна је само онима који су оживели у Духу (II Кор. 2, 10; 14—16 4, 3). ψυχικός δὲ ἀνθρώπος није у стању да у Еванђељу открије реч Божју. Она је за њега чак μωρία (I Кор. 1, 14). Само Бог отвара врата на његовој речи (Кол. 4, 3). Слово пак само не може да помогне, јер „Слово убија а Дух оживљује“ (II Кор. 3, 6). То се увек мора имати у виду да би се појам Библије, као речи Божје, правилно схватио. „Св. Дух чини чудо, да оне у словима Писма скамењене речи, почињу да нам говоре као *viva vox evangelii*, као глас живог Господа, тако да се наше уши отворе и ми слушамо реч, у којој нам се сâм Бог открива“ * Христос је такорећи пра-Реч Писма.

ПРОПОВЕД КАО РЕЧ БОЖЈА

Проповед — κήρυγμα је, поред Св. Писма, други облик, у ком се јавља реч Божја. Проповед указује с једне стране, на догађај откривења у Исусу Христу а с друге стране на обећање Христово о Његовом вечном присуству у Цркви и о Његовом будућем откривењу кроз Св. Духа. Те две чињенице су реална подлога проповеди. Само у вези са њима проповед добија свој прави смисао. Ова два догађаја чине проповед могућном али истовремено и неопходном. Зато ми морамо да разоткријемо тај унутарњи однос и тако завршимо круг мисли о речи Божјој.

Проповед је, као и Писмо, својом формалном страном људска реч. Али ради свога односа са речју Божјом издваја се их свих других људских речи као — реч Божја. Проповед постаје реч Божја само у моменту присуства Самога Христа, односно Св. Духа, т.ј. само онда када се Сам Св.

⁵ Thurneysen ib. 38.

⁶ Хомјаков, О Цркви, превео јеремонах Јустин, стр. 6.

* Heinrich Vogel ib. S. 351.

Дух користи речју људском, да каже праву реч Божју. Тада пак, у том догађају, у том есхатолошком тренутку проповед Еванђеља постаје стварно идентична са речју Божјом. Бог се користи људском речју да сада и овде у Цркви каже Своју реч. Зато је проповед и установљена у Цркви.

И у Старом и у Новом Завету непосредна жива реч служи као *instrumentum* Божје речи. Она је претходила Писму. Писмо се јавља тек касније, из хисториских и црквених потреба, као писмени докуменат оног што је већ било предмет живе речи. Христос проповеда усмено реч Божју. Апостоли такође бивају изаслани на усмену проповед (Мат. 28, 19). Реч Божја дошла је први пут апостолским црквама као усмена проповед. Апостоли се касније на њу позивају у својим писмима (I Кор. 2, 1-5; 1, 23; Гал. 3, 2; Кол. 1, 5; I Сол. 2, 13). Та усмена проповед је идентична са њиховим Еванђељем. Реч Божја и проповед су дакле два нераздвојна појма. Еванђеље већ садржи у себи појам проповеди. Оно се свету даје у форми живе људске речи. На то јасно указује и сама библиска терминологија, т.ј. изрази који редовно прате појам Еванђеља *κηρύττειν* (Мар. 13, 10) *κήρυγμα* (I Кор. 1, 21; 2, 4) *καταγγέλλειν* (Дела 13, 5) *εὐαγγελίζεσθαι*, *λαλεῖν ἄκοῦειν* (Рим. 10, 14) *ἄκοή* (Рим. 10, 16; аГл. 3, 2). Еванђеље је нешто што се мора проповедати и чути. То је основна библиска претпоставка. „А како ће призвати онога у кога не верују? Како ће веровати у онога за кога нису чули? Како ће чути без проповедника?“

Овим наравно није исцрпљен однос проповеди и речи Божје. Све до сада речено односи се на формално-хисториску страну. Унутарња, чисто теолошка страна питања, има тек да се расветли.

Реч Божја је идентична са Богом у Његовом откривењу (Јов. 1, 14). Садржај речи је догађај оваплоћења, односно икупљења у Исусу Христу. Зато се она зове *ὁ λόγος τοῦ χριστοῦ* (Кол. 3, 16), *ὁ λόγος τοῦ σταυροῦ* (I Кор. 1, 18). Реч Божја је, дакле, строго узевши, идентична са тим хисториско-есхатолошким догађајем, који се десио у једном одређеном времену у прошлости. На том догађају почива и око њега кружи целокупан живот Цркве. Он је извор и утока њене мисли као и једини предмет њене проповеди.

Међутим акт искупљења, није само један хисториски догађај, који стоји у прошлости и од кога нас време све више и више удаљава. То није један такав догађај у прошлости, кога ми сазнајемо само на основу хисториских докумената као и у сваком другом случају. Акт искупљења је један хисториско-есхатолошки догађај. Он се својом есхатолошком страном издваја из хисториског континуитета. Тај есхатолошки моменат чини критичну тачку у даном случају. Шта то значи? Акт искупљења у Исусу Христу је један хисториски догађај у апсолутном смислу речи. То је догађај који се тако више не понавља. Он се десио једном за свагда. „По овој смо вољи освећени приносом тела Исуса Христа једанпут за свагда“ (Јевр. 10, 10; 10, 13-14; 9, 11; 9, 26-28). „И знамо да Христос пошто уста из мртвих више не умире, смрт више не господари над њим. Јер што умре греху умре једанпут за свагда (Рим. 6, 9-10). Али овај догађај својом, тако да речемо, есхатолошком димензијом, пробија границе простора и времена. Догађај искупљења није наине само један догађај у прошлости; он се својом динамиком преноси и у садашњост, постајући део наше властите стварности. За библиску стварност су битни не идејно-теоретски већ егзистенцијални односи. Страдање и васкрсење Христово нису само лични доживљаји Исусови, нису изоловани и усамљени догађаји у прошлости. Крст и васкрсење Христово егзистенцијално обухватају све верне. Они постају судбина, стварност свих верних. Класичан доказ за то пружа Римљанима 6 глава. „Или не знате, да смо се сви ми, који смо се крстили у Христа Исуса, у смрт његову крстили? Тако смо се крштењем са њим сахранили у смрт, да, као што Христос уста из мртвих славом очином тако и ми новим животом да живимо“ (Рим. 6, 3-4). То је смисао светих тајни као и проповеди Еванђеља у Цркви. Целокупан живот Цркве има сакраменталан, есхатолошки карактер. Бити члан Цркве значи бити уд Христов. „Црква и није друго до Богочовек продужен кроза све векове. Што важи за Богочовека важи и за Цркву, јер је он глава телу Цркве“.¹ Хришћани су саучесници у страдању и васкрсењу. Страдање Христово преноси се на све оне, који верују у Њега. „Једнако но-

¹ Архим. Јустин ив. стр. 3.
Богословље

симо“ — као што вели Апостол — „на телу (своме) смрт Исусову, да се и живот Исусов покаже на телу нашем“ (II Кор. 4, ₁₀). Хришћани су исто тако саучесници новог живота. Силе васкрсења преносе се и на њих. Они се сви налазе ἐν χριστῷ. Акт крштења претставља exodus из себе, из своје изолованости и прелазак у ту нову животну атмосферу. Тим је унићем крај свакој аутономији (II Кор. 5, ₁₈).

А какве све ово има везе са речју Божјом? — То се јединство са Христом постиже кроз објављивање Еванђеља у проповеди и тајнама. Зато је истовремено са искупитељским делом на крсту установљена ἡ διακονία τῆς καταλλαγῆς и ὁ λόγος τῆς καταλλαγῆς (II Кор. 5, ₁₉). Проповед речи Божје нема за циљ једноставно да потсети на догађај искупљења у Христу, да обавести о њему као неком важном датуму у прошлости. Она би у том случају после првог саопштења учинила саму себе сувишном. О том се не ради. Проповед речи Божје је — а то је баш оно главно — продужење искупитељског догађаја. Она постаје његов саставни део. Христовим васкрсењем створена је једна нова животна атмосфера, у којој је смрт савладана (Рим. 6, ₉) и у којој влада Св. Дух. Прећи у ту атмосферу значи примити Духа (Рим. 8, ₂; Кол. 3, ₂) бити, ὄλο χάριν (Рим. 6, ₁₅) а живети τῆ δικαιοσύνη ἐς ἀγίασμόν (Рим. 6, ₁₉). Нова животна атмосфера је једна есхатолошка стварност. Та нова атмосфера отвара се појединцу кроз реч Божју. Она постаје за њега актуелна онда, када допре до његових ушију реч Еванђеља. У најбоље време послушахте и у дан спасења помогох ти. Ево сад је „најбоље време“, ево, сад је „дан спасења“ (II Кор. 6, ₂). У том моменту преносе се заслуге крста на дотичног. Искупљење у Христу постаје и лични доживљај вернога. ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, односно проповед Еванђеља је вратница кроз коју сада и овде улазе есхатолошке снаге к нама и кроз коју се владавина Божја шири у свету. „Тако место Христа радимо, као да Бог говори кроз нас. Молимо вас у име Христово: Помирите се с Богом“ (II Кор. 5, ₂₀). Проповед Еванђеља шири, разноси заслуге Христове, онако као што се мирис шири. „Јер смо Христов мирис Богу, међу онима који се спасавају и међу онима који пропадају, јед-

нима мирис смрти за смрт, другима мирис живота за живот“ (II Кор. 2, ¹⁵). Проповед речи Божје је, као што видимо, продужење искупитељског догађаја. Зато се она зове *ὁ λόγος τοῦ θεοῦ* (I Кор. 14, ³⁶; II Кор. 2, ¹⁷), *ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ* (Јевр. 6, ¹; Кол. 3, ¹⁶), *ὁ λόγος τοῦ σταυροῦ* (I Кор. 1, ¹⁸), *ὁ λόγος τῆς βασιλείας* (Мат. 13, ¹⁹), *τῆς καταλλαγῆς* (II Кор. 5, ¹⁹), *τῆς σωτηρίας* (Еф. 1, ¹³), *τῆς χάριτος* (Дела 14, ³). И то се све мора реално схватити. Реч није само извештај о испуљењу, већ носилац самог испуљења, откривење силе Божје. „Не стидим се Еванђеља: јер је оно сила Божја на спасење свакоме који верује“ (Рим 1, ¹⁶). Примити реч значи бити пренешен у једну нову ситуацију са новим животним могућностима. Примање Еванђеља праћено је са пријемом Св. Духа као нове животне подлоге. По том се проповед речи Божје разликује од свега онога што се иначе може чути и примити. Ап. Павле јасно указује на ову чињеницу, кад се обраћа Галатима са питањем: „Ово једно хоћу од вас да дознам: јесте ли Духа примили кроз дела закона или кроз проповед о вери?“ (Гал. 5, ²). Реч и Дух упућују међусобно једно на друго. Њихов се однос не да логички дефинисати. С једне стране Дух отвара врата речи (Кол. 4, ³); вернима је све Духом откривено (I Кор. 2, ¹⁰), они су поучени „не речима наученим од људске мудрости, него наученим од Духа“ (I Кор. 2, ¹³), док с друге стране, та се реч разликује од других речи, што даје вернима Св. Духа. Ту унутарњу дијалектику речи и Духа изражава Еф. 6, ¹⁷, називајући реч *ἡ μάχη τοῦ πνεύματος*. Кроз проповед Еванђеља испуњава Христос Своје обећање Цркви о изаслању Св. Духа (Јов. 16, ¹²⁻¹⁵). То још једном потврђује чињеницу, да је проповед речи Божје реално продужење искупитељског догађаја.

Ми смо сада у стању да сазнамо суштину библиско-православног схватања проповеди, т.ј. да одредимо кад, како и у ком смислу је проповед Еванђеља реч Божја. Однос проповеди према речи Божјој унапред опредељује њен карактер. Порекло као и циљ проповеди не да се објаснити из неких субјективних потреба проповедника или пак објективних потреба друштва. Проповед није једно религиозно предавање; ту се такође не ради о личном мишљењу, које

проповедник може да има по овој или оној ствари. Проповед не долази као одговор на извесна хумана, културна или социјална питања и потребе. Тако су проповед схватили протестанти у доба просвећености. Она се била претворила у практичну поуку из области приватне економије, морала и слично. Проповед почива на једној сасвим другој основи. Она носи свој разлог сама у себи. Проповед почива искључиво на заповести Божјој. Црква је наине добила налог да проповеда реч Божју. Она је њена функција и смисао њеног постојања (Мат. 28, 19). Тај су налог добили апостоли а преко њих и сви легитимни проповедници речи Божје у Цркви. Они су „слуге речи“ (Дела 6, 4), „слуге Христове“ и „управитељи тајна Божјих“ (I Кор. 4, 1). Њима је поверена „служба помирења“ (II Кор. 5, 18). Њима је дакле „поверено“, они су послани „место Христа“. Пристав је постављен од свог господара. Он све ради у име његово и извршава искључиво његов налог. Тај положај није могао сам достићи. Он је морао бити за то „призван“ и „изаслан“. Призивање „одозго“ је уистини битно за проповедника Еванђеља (Тит. 1, 7). Апостоли и епископи имају улогу анђела Божјих (Апокал. 2, 1). Они су „оруђе изабрано“ у ком ће Господ да изнесе своје име пред незнабошце (Дела 9, 15). Проповедник не роповеда самога себе, своје схватање или идеје. Он стоји пу служби другога, он проповеда — туђе речи. Али ни то не из неких властитих побуда или као љубитељ Библије, већ као δίκωνος τοῦ λογού. Служба значи ministerium. „То је служба коју ми извршавамо зато што нам је наложено“.¹ Вршење светих тајни у Цркви, јасно указује, да су лични квалитети проповедника секундарне природе. Проповедник је репрезентант речи Божје. Он ту реч говори само силом свога позива. „Призив“, „звање“, „служба“ су конститутивни за појам проповеди (I Кор. 3, 5-9; Филип. 1, 15-18). „Мисија је унутарњи закон растења цркве као хисториске појаве. Црква која се не повињава овом закону изумире“.² Њена реч је она реч, коју Бог има да каже свету. Црквена проповед се зато само према речи Божјој оријентисе. У њој има свој узрок и разлог (Кол. 1, 25-28; I Тим. 1, 5).

¹ Merz, Kirchliche Verkündigung und moderne Bildung Ebd. 1931, S. 171

² Schreiner, ib. 112.

Предмет проповеди је, као што видимо, жива реч Божја. Проповедник има науме за циљ, да каже истинску реч Божју. То је међутим, један подухват, који превазилази границе људске могућности, јер сâм тај предмет т.ј. реч Божја, стоји ван људског домашја. Он се проповеднику мора сваки пут поново дати, да би овај стварно извршио своју интенцију. Проповед је зато везана за тло Цркве, јер је само њој дато то обећање. Реч Божја, као садржај проповеди, није предмет посматрања, анализе, рефлексије. Реч Божја је сваки пут понова дар Св. Духа, акт Божјега присуства по обећању (Мат. 10, ₁₀). Ђакон Стефан је говорио у Духу (Дела 6, ₁₀). Ап. Павле такође (I Кор. 7, ₄₀). Њему као и свим вернима све бива Духом откривено (I Кор. 2, ₁₃). Свака молитва, реч, учење Цркве, дешава се у Духу (I Кор. 14, _{14—16}). Хришћани не знају ни шта ће се молити, ако их Дух томе не научи (Рим. 8, ₂₆). Зато је потребна сваки пут молитва за проповед (II Сол. 3, ₁; Дела 4, ₂₉).

Чињеница, да је жива реч Божја предмет проповеди, као и неопходност присуства Св. Духа при извођењу тога подухвата, указују на још једну њену битну црту. Проповед није једноставно једна религиозно-морална поука. Тако је схвата римокатоличка Црква и протестантска либерална теологија. Проповед уопште није у том смислу поучавање, било религиозно-морално било ма које друго. То спада у делокруг теологије и других функција Цркве. Смисао проповеда је један други. Њен је циљ да сада и овде каже реч Божју. Још јасније речено, проповед је изговорена са исчекивањем, да кроз реч проповедника, сâм Бог кâже своју реч, онако као што је у своје време проговарао кроз уста пророка, апостола и проповедника. Она је реч Божија уколико сâм Бог сада и овде кроз људску реч говори Своју реч. У том догађају проповед постаје истинска реч Божја.

Др. Саво Ђукановић
